

УДК 343.2

МИХАЛЬСЬКИЙ О.О.

ДО ПРОБЛЕМИ ОПТИМІЗАЦІЇ СИСТЕМИ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

У статті на основі аналізу наукової літератури та норм чинного законодавства України визначено пріоритетні напрями оптимізації системи суб'єктів протидії правопорушенням у сфері інтелектуальної власності в Україні. Зазначено, що коли ми говоримо про оптимізацію системи суб'єктів протидії правопорушенням у сфері інтелектуальної власності в Україні, то маємо на увазі процес приведення її до стану оптимального функціонування з раціональною структурою, чітко визначеними повноваженнями та закріпленням у законодавстві процесуальним порядком діяльності.

Ключові слова: оптимізація, суб'єкт, система суб'єктів, протидія, правопорушення, інтелектуальна власність.

В статье на основе анализа научной литературы и норм действующего законодательства Украины определены приоритетные направления оптимизации системы субъектов противодействия правонарушениям в сфере интеллектуальной собственности в Украине. Отмечено, что когда мы говорим об оптимизации системы субъектов противодействия правонарушениям в сфере интеллектуальной собственности в Украине, то имеем в виду процесс приведения ее в состояние оптимального функционирования с рациональной структурой, четко определенными полномочиями и закреплённым в законодательстве процессуальным порядком деятельности.

Ключевые слова: оптимизация, субъект, система субъектов, противодействие, правонарушение, интеллектуальная собственность.

In the article, on the basis of analysis of scientific literature and norms of the current legislation of Ukraine, the priority directions of optimization of the system of counteracting the infringement in the field of intellectual property in Ukraine are determined. It is stressed that when we are talking about optimization of the system of counteracting the infringement in the field of intellectual property in Ukraine, we mean the process of bringing it to the state of optimal functioning with a rational structure, clearly defined powers and the procedural procedure established in the legislation.

Key words: optimization, subject, system of subjects, counteraction, offense, intellectual property.

Вступ. Конституція України проголосила створення нових демократичних цінностей, що стало потужним поштовхом для розбудови державності нашої країни. Сьогодні Україна дедалі більше переймає західну модель розвитку, що, безперечно, є позитивним фактором. Однак реформування держави загалом та її окремих елементів вимагає наявності ефективного механізму протидії правопорушенням у тих чи інших сферах діяльності суспільства, прикладом чого є галузь інтелектуальної власності. Протидія правопорушенням у сфері інтелектуальної власності в Україні реалізується через діяльність відповідних суб'єктів, які, взаємодіючи, утворюють певну систему. У загальному розумінні суб'єкт – це фізична чи юридична особа, яка здійснює певну діяльність. Варто також зазначити, що на припинення протиправної поведінки у сфері інтелектуальної власності спрямовані певні сили й засоби держави та, зокрема, потенціал приватних суб'єктів. За таких обставин необхідно усвідомлювати важливість здійснення погоджених і скоординованих заходів із розвитку системи правової охорони й захисту інтелектуальної власності всіма зацікавленими особами.

© МИХАЛЬСЬКИЙ О.О. – завідувач лабораторії товарознавчих досліджень та досліджень об'єктів інтелектуальної власності (Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз імені Заслуженого професора М.С. Бокаріуса)

Стан дослідження. Окремі проблемні питання діяльності системи суб'єктів протидії правопорушенням у сфері інтелектуальної власності в Україні у своїх наукових працях розглядали Д.В. Балух, Н.В. Бочаров, Т.М. Кравцова, А.І. Кубах, А.М. Куліш, О.М. Куракін, М.В. Старинський, А.А. Трофімчук, Н.С. Фесенко, О.І. Харітонова, В.Д. Чернадчук, О.О. Чернишова, Ю.Ю. Чуприна та багато інших учених. Незважаючи на те, що більшість названих вище авторів наголошували на необхідності вдосконалення вказаної системи суб'єктів, проте єдиного комплексного дослідження, присвяченого оптимізації системи суб'єктів протидії правопорушенням у сфері інтелектуальної власності в Україні, так і не було проведено.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз пріоритетних напрямів оптимізації системи суб'єктів протидії правопорушенням у сфері інтелектуальної власності в Україні.

Результати дослідження. Починаючи розгляд основного питання, зазначимо, що процес оптимізації системи суб'єктів протидії правопорушенням у сфері інтелектуальної власності в Україні варто розглядати саме в контексті Концепції реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні та Плану заходів з реалізації Концепції реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні, затвердженого Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 632-р. Однак на теоретичному рівні для того, щоб правильно визначити процес та порядок оптимізації суб'єктів протидії правопорушенням у сфері інтелектуальної власності в Україні, необхідно дослідити саме поняття оптимізації та його тлумачення. Отже, термін «оптимізація» походить від латинського слова *optimus* та має декілька значень: 1) це процес вибору найкращого варіанта з можливих; 2) це процес приведення системи до найкращого (оптимального) стану [1, с. 501]. Оптимальний же стан – це той стан, який найбільше відповідає певним умовам, вимогам; найкращий із можливих [2, с. 677]. Таким чином, оптимізація – це надання чому-небудь оптимальних, найбільш сприятливих властивостей, співвідношень [2, с. 677]. Тому коли ми говоримо про *оптимізацію системи суб'єктів протидії правопорушенням у сфері інтелектуальної власності в Україні*, то маємо на увазі процес приведення її до стану оптимального функціонування з раціональною структурою, чітко визначеними повноваженнями та закріпленням у законодавстві процесуальним порядком діяльності.

Визначальна роль у процесі оптимізації та в результаті її здійснення покладається на державні органи управління, оскільки саме вони формують політику діяльності в конкретно визначеній сфері, а також забезпечують належне функціонування підпорядкованих суб'єктів. Як зазначає Ю.Є. Атаманова, ефективність державного управління в розв'язанні сформованих стратегічних завдань залежить не лише від обґрунтованості їх визначення та якісного розрахунку, а й від створення дієвої системи органів управління [3]. Саме органи управління є фактичними виконавцями державної політики в певній сфері [3]. Від розподілу повноважень між ними та організації їх діяльності залежать результати й ефективність здійснення державного управління в певній сфері суспільних відносин, зокрема у сфері інтелектуальної власності [3].

Під час формування державної політики у сфері інтелектуальної власності, а також у процесі оптимізації системи суб'єктів протидії правопорушенням у сфері інтелектуальної власності в Україні необхідно враховувати світовий досвід і переймати найкращі практики організації. Так, поширеною світовою практикою під час побудови системи управління інтелектуальною власністю є підпорядкування організації, що здійснює заходи щодо надання правової охорони об'єктам права інтелектуальної власності, профільному міністерству, яке відповідає за розвиток економіки, торгівлі та промисловості. Така система застосовується в більшості розвинених держав з інноваційною економікою [4].

У Плані заходів з реалізації Концепції реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні визначені такі завдання:

- запровадження прозорої дворівневої структури державної системи правової охорони інтелектуальної власності;
- реорганізація системи колективного управління майновими авторськими та суміжними правами;
- удосконалення національного законодавства та його гармонізація із законодавством Європейського Союзу.

Для реалізації кожного завдання Кабінетом Міністрів України запропоновано здійснення низки заходів. З метою запровадження прозорої дворівневої структури державної системи правової охорони інтелектуальної власності Міністерству економічного розвитку і торгівлі України (далі – Мінекономрозвитку України), Міністерству фінансів України, Національному агентству України з питань державної служби, Фонду державного майна України та Державній службі

статистики України необхідно було здійснити такі заходи: 1) розробити та подати на розгляд Кабінету Міністрів України проект акта Кабінету Міністрів України щодо ліквідації Державної служби інтелектуальної власності України, покласти функції з реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності на Мінекономрозвитку України, віднести цілісні майнові комплекси державних підприємств, установ та організацій до сфери управління Мінекономрозвитку України; 2) реорганізувати державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності» шляхом його перетворення на державну організацію; 3) прийняти рішення про ліквідацію державного підприємства «Інтелзахист»; 4) провести аналіз досвіду іноземних держав щодо фінансування патентних відомств із метою вдосконалення законодавства стосовно механізму та порядку сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності, з урахуванням положень міжнародних договорів України; 5) розробити та подати на розгляд Кабінету Міністрів України законопроект щодо внесення змін до деяких законодавчих актів України стосовно вдосконалення державного управління сферою інтелектуальної власності (створення національного органу інтелектуальної власності); 6) розробити та подати на розгляд Кабінету Міністрів України проект акта Кабінету Міністрів України щодо визначення державної організації, на яку покладатимуться функції національного органу інтелектуальної власності; 7) затвердити положення про національний орган інтелектуальної власності.

Відповідно, для реорганізації системи колективного управління майновими авторськими та суміжними правами Мінекономрозвитку України та Міністерству фінансів України необхідно було вжити таких заходів: 1) узгодити національне законодавство щодо унормування діяльності вітчизняних організацій колективного управління з положеннями актів законодавства Європейського Союзу (супроводження у Верховній Раді України проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про авторське право і суміжні права» щодо діяльності організацій колективного управління»); 2) забезпечувати прозорість діяльності організацій колективного управління майновими авторськими й суміжними правами; 3) запровадити прозорий механізм збору, розподілу та виплати винагороди суб'єктам авторського права й суміжних прав (розроблення та впровадження електронної системи обліку колективної винагороди); 4) розробити та подати на розгляд Кабінету Міністрів України проекти нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України щодо визначення розміру справедливої винагороди за використання об'єктів авторського права й суміжних прав; 5) розробити та подати на розгляд Кабінету Міністрів України проекти нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України щодо порядку визначення розміру плати за управління майновими правами, яка утримуватиметься організаціями колективного управління із сум зібраної винагороди, а також обґрунтованість і доцільність таких утримань з урахуванням послуг, що надаються організаціями колективного управління правовласникам; 6) забезпечувати проведення моніторингу діяльності організацій колективного управління майновими авторськими й суміжними правами на відповідність вимогам законодавства; 7) утворити в публічний і прозорий спосіб нову організацію колективного управління шляхом перетворення державної організації «Українське агентство з авторських та суміжних прав» на недержавну організацію колективного управління, яка буде збирати винагороду (роялті) у визначених законодавством сферах.

Для вдосконалення національного законодавства та його гармонізації із законодавством Європейського Союзу Мінекономрозвитку України та Міністерству фінансів України необхідно було здійснити такі заходи: 1) розробити й подати на розгляд Кабінету Міністрів України законопроекти щодо виконання глави 9 плану заходів з імплементації розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, на 2016–2019 роки, затвердженого Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2016 р. № 217 (у частині вдосконалення правової охорони об'єктів авторського права та суміжних прав, винаходів, корисних моделей, промислових зразків, топографій інтегральних мікросхем, торговельних марок, географічних зазначень та щодо вдосконалення захисту прав інтелектуальної власності); 2) супроводжувати у Верховній Раді України проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо набуття, розпорядження та охорони авторського права та суміжних прав»; 3) супроводжувати у Верховній Раді України проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту авторського права і суміжних прав у мережі Інтернет»; 4) розробити й подати на розгляд Кабінету Міністрів України законопроект щодо внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за порушення прав у сфері інтелектуальної власності та захисту цих прав [5].

На сьогодні частину завдань виконано, а зусилля Державної служби інтелектуальної власності України у 2016 р. були спрямовані на забезпечення стабільності функціонування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в умовах її реформування. Проте ми повинні розуміти, що створюється «новий продукт» у структурі органів державної влади, який має бути дієвим, ефективним та оптимальним, щоб забезпечувати належний розвиток сфери інтелектуальної власності, попереджати вчинення протиправних дій та припиняти їх у разі виявлення. Тому цілком слушним є зауваження О.П. Орлюк із приводу того, що ідея реформування системи органів управління інтелектуальною власністю полягає не у створенні органу з іншою назвою, а в розбудові національної системи правової охорони, за якої б автор/винахідник отримував охоронний документ високої якості. Документ, що надавав би йому реальний захист від потенційних порушень та гарантію того, що в разі вчинення протиправного посягання на його право винну особу буде притягнуто до юридичної відповідальності, а завдані збитки будуть відшкодовані [6, с. 141].

У процесі реалізації Концепції реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні Мінекономрозвитку України має забезпечувати такі дії: 1) формування та реалізацію державної політики у сфері інтелектуальної власності; 2) відомче нормативно-правове регулювання; 3) напрацювання та узгодження стратегічних напрямів розвитку сфери правової охорони інтелектуальної власності; 4) інформування та надання роз'яснень щодо здійснення державної політики у сфері інтелектуальної власності; 5) розроблення пропозицій щодо вдосконалення та внесення в установленому порядку проектів законодавчих і підзаконних актів; 6) постійний соціальний діалог на галузевому рівні; 7) управління національним органом інтелектуальної власності.

У свою чергу на національний орган інтелектуальної власності покладатиметься виконання таких основних завдань:

а) *нормотворчих*: розроблення та внесення на розгляд головного органу в системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування й реалізацію державної політики у сфері інтелектуальної власності, пропозицій щодо забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності, удосконалення законодавчих і підзаконних актів у зазначеній сфері; підготовка та видання офіційних бюлетенів із питань інтелектуальної власності, формування й підтримання баз даних;

б) *організаційних*: участь у реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності; здійснення функцій Міжнародного пошукового органу та Органу міжнародної попередньої експертизи; ведення державних реєстрів прав на об'єкти інтелектуальної власності; проведення науково-дослідних робіт із питань удосконалення правової охорони інтелектуальної власності, інформаційного та ресурсного забезпечення сфери інтелектуальної власності; здійснення міжнародного співробітництва у сфері інтелектуальної власності та представництво інтересів України в зазначеній сфері в міжнародних організаціях відповідно до законодавства; посередництво в розв'язанні спорів про порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності;

в) *пов'язаних із вчиненням юридично значущих дій*: проведення експертизи заявок на об'єкти права інтелектуальної власності; здійснення державної реєстрації об'єктів права інтелектуальної власності (видача охоронних документів); реєстрація фактів передання (ліцензування) прав на об'єкти права інтелектуальної власності, що охороняються на території України; визнання недійсними прав інтелектуальної власності в досудовому порядку (*post-grant opposition*);

г) *інформаційно-аналітичних*: вивчення, аналіз та узагальнення досвіду іноземних держав, а також практики застосування законодавства у сфері інтелектуальної власності; підготовка інформаційних і навчальних матеріалів, а також проведення просвітницьких заходів для підвищення обізнаності, поваги та розвитку культури суспільства у сфері інтелектуальної власності;

г) *кадрових*: підвищення кваліфікації кадрів державної системи правової охорони інтелектуальної власності; атестація та ведення реєстру представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених);

д) *методичних*: методологічна, методична та інформаційна допомога центральним органам виконавчої влади, науковим установам і навчальним закладам, мікро-, малому та середньому підприємству з питань, пов'язаних із правовою охороною та комерціалізацією прав інтелектуальної власності; методологічна, методична та інша допомога правоохоронним органам щодо захисту прав інтелектуальної власності;

е) *контрольно-наглядних*: провадження діяльності, пов'язаної з охороною нетрадиційних об'єктів права інтелектуальної власності та інших результатів інтелектуальної діяльності (домени імена, генетичні ресурси, традиційні знання, фольклор тощо); здійснення функцій, пов'язаних із контролем за дотриманням вимог законодавства у сфері авторського права й суміжних прав [4].

Висновки. З огляду на викладене вважаємо, що оптимізацію системи суб'єктів протидії правопорушенням у сфері інтелектуальної власності в Україні необхідно здійснювати такими шляхами:

- критичного перегляду наявної мережі суб'єктів протидії правопорушенням у сфері інтелектуальної власності в Україні;
- реформування структурних ланок суб'єктів протидії правопорушенням у сфері інтелектуальної власності в Україні відповідно до сформованих світовою практикою засад функціонування аналогічних органів, організацій та їх підрозділів;
- чіткого визначення функціональних обов'язків і повноважень усіх суб'єктів протидії правопорушенням у сфері інтелектуальної власності в Україні;
- усунення дублювання та паралелізму в роботі окремих суб'єктів протидії правопорушенням у сфері інтелектуальної власності в Україні, а також залучення працівників до виконання не властивих їм функцій;
- наукового забезпечення процесу оптимізації діяльності суб'єктів протидії правопорушенням у сфері інтелектуальної власності в Україні;
- визначення оптимальної та обґрунтованої штатної чисельності державних суб'єктів протидії правопорушенням у сфері інтелектуальної власності в Україні з одночасним підвищенням рівня їх матеріально-технічного забезпечення;
- запровадження механізму забезпечення реалізації норм соціального захисту суб'єктів протидії правопорушенням у сфері інтелектуальної власності в Україні;
- відкритості та прозорості діяльності суб'єктів протидії правопорушенням у сфері інтелектуальної власності в Україні, за винятком випадків залучення їх до проведення державних і міждержавних спеціальних операцій щодо припинення протиправної поведінки, з можливістю висвітлення результатів такої діяльності в засобах масової інформації;
- підвищення рівня довіри до суб'єктів протидії правопорушенням у сфері інтелектуальної власності в Україні загалом та зниження рівня корупції в межах їх діяльності зокрема.

Список використаних джерел:

1. Сучасний словник іншомовних слів : близько 20 тисяч слів і словосполучень / уклад. : О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк. Київ : Довіра, 2006. 789 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
3. Атаманова Ю.Є. Права промислової власності як форма участі в господарських товариствах : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2003. 211 с.
4. Про схвалення Концепції реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 червня 2016 р. № 402-р / Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/402-2016-%D1%80>.
5. Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 632-р / Кабінет Міністрів України. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249287204>.
6. Орлюк О.П. Реформування національної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні. *Законодавство України у сфері інтелектуальної власності та його правозастосування: національні, європейські та міжнародні виміри* : збірник наукових праць IV Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 23 вересня 2016 р. / НДІ інтелектуальної власності НАПрН України. Київ : Інтерсервіс, 2016. С. 139–142.